

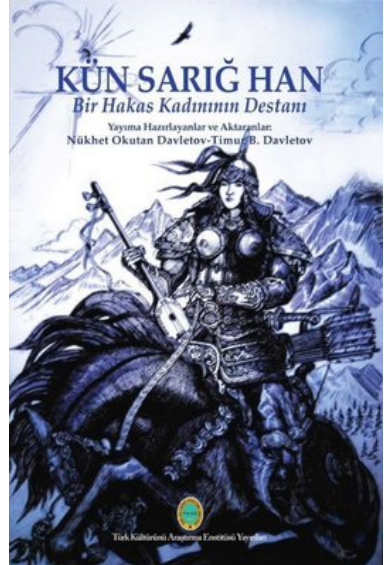
Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2021 / 2: 123-125.

Nükhet Okutan Davletov- Timur B. Davletov (2021), *Kün Sarıĝ Han: Bir Hakas Kadınının Destanı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 274 s.

Tuĝçe COŞKUN SEBER*

Kün Sarıĝ Han: Bir Hakas Kadınının Destanı isimli eser, Hakasça ve Hakas destanları üzerine önemli çalışmalar yapmış olan Timur B. Davletov ve Nükhet Okutan Davletov tarafından 2021 yılında yayıma hazırlanmış olan kadın alp yiĝitlik epopesidir. Kendilerinin de eserde belirttiĝi üzere kitabın yayım yılı; Hakas Cumhuriyeti'nde 2020'nin 'Hakas Dili Yılı' ve 2021'in ise 'Hakas Destanları Yılı' seçilmesi bağlamında bir önem taşımaktadır. Ayrıca asıl adı *Ax Saraattıĝ Kün Sarıĝ* olan eserin anlatanı, büyük Hakas destan anlatıcısı Obdo N. Kulagaşeva'dır ve 2021 yılında büyük ozanın doğumunun 125. yıldönümü kutlanmaktadır.

2021 yılında yayımlanan bu eser Türkiye Türkçesine aktarılarak yayınlanan ilk Hakas destanı değildir. Bu konuda yapılan çalışmalar Metin Ergun'un 1993 yılında yayınlamış olduĝu "*Hakas Haycıları ve Haycılık Sanatı*" makalesi ile başlamış; 1997 yılında ise Hakas kahramanlık destanları yayımlanmaya başlamıştır. İlk olarak Fatma Özkan tarafından *Altın Arıĝ* isimli destan yayımlanmıştır. Sonrasında ise 2006 yılında Timur B. Davletov tarafından *Huban Arıĝ*; Ekrem Arıkoĝlu tarafından 2007 senesinde *Altın Çüs*, *Ak Çibek*

* Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir (Türkiye). E-posta: tugcecoskun92@gmail.com / ORCID ID: 0000-0002-5054-0617.

Arığ ve Ay Huucın; 2008'de Alı Ilgın tarafından *Kara Kurgun*; 2008'de Timur B. Davletov tarafından *Han Mirgen*; 2010'da Pervin Ergun tarafından *Ay Huucın*; 2011'de Erhan Aktaş tarafından *Han Orba*; 2013 yılında Gülsüm Killi Yılmaz tarafından *Altın Taycı* ve yine 2013 yılında Mehmet Kara tarafından Timur B. Davletov editörlüğünde *Altın Taycı*; son olarak ise 2015 yılında Timur B. Davletov tarafından *Ah Çibek Arığ* destanı yayımlanmıştır. Buradan görülmüş olduğu üzere kimi destanlar farklı isimler tarafından birden çok kez yayımlanmıştır. 2021 yılında Nükhet Okutan Davletov ve Timur B. Davletov tarafından yayınlanan *Kün Sarığ Han: Bir Hakas Kadınının Destanı* isimli eser ile 10 Hakas kahramanlık destanı Türkiye Türkçesi aktarılmıştır. Bu destanlar arasında 15.600 dize ile en hacimli olan *Huban Arığ*'i de 2006'da yayımlayan Timur B. Davletov, Türkiye Türkçesine Hakas destanlarının dize bakımından en kapsamlı aktarımını yapan kişidir. Genel olarak bakıldığında ise Hakas destanlarından 79.126 dizenin Türkiye Türkçesine aktarıldığı söylenmelidir ve bu sayı Hakas Türklerine ait kahramanlık destanlarının ayrı bir önem taşıdığını göstermektedir.

Hakas destanları şaman mitolojisi için oldukça önemli bir yere sahiptir. Şaman inancına mensup Yenisey Kırgızlarının soyundan gelen Hakas Türklerinin bu destanları, Türklerin atalarının dini inançlarını anlayabilmek için faydalanabilecekleri ciddi birer kaynak niteliğindedir. Nitekim yazılı belgelerin henüz kaynaklık edemediği dönemleri ve bu dönemlerde yaşayan insanların kültürel ve inançsal değerlerini anlayabilmek için destanlar büyük önem arz etmektedir. Şaman inancına mensup Hakasların destanları, Şaman mitolojisine dair ciddi bir bilgi birikimi sunmaktadır ve kitabın ilk bölümünde bahsedildiği üzere Hakasların Şaman mitolojisine ait unsurlar içeren yaklaşık 400-500 kahramanlık destanının var olduğu söylenmektedir. Bu destanlar ise 1.500- 30.000 arasında dizeden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu veriler Hakas destanlarının, Şaman mitolojisi araştırma çalışmalarına kaynaklık ettiğinin önemli bir göstergesidir. Hakas toplumunda bu sözlü geleneği yaşatan ve destanların nesilden nesle aktarılmasında büyük bir role sahip destancıların (haycıların) yeri oldukça önemlidir. Bu haycılar birçok destanı zihinlerinde muhafaza edebilmektedir. Dize sayıları sebebiyle belki de günlerce anlatımı sürebilecek olan bu destanları haycılar ezbere bilmektedirler. Bu haycıların en tanınanlarından biri de *Kün Sarığ Han: Bir Hakas Kadınının Destanı* isimli eserin bizlerle buluşmasına önemli bir role sahip olan Obdo N. Kulagaşeva'dır. 1896 yılı Hakas topraklarında dünyaya gelen Kulagaşeva'dan toplam 10 kahramanlık destanı kayda geçirilmiştir. Kendisi geçmiş ile günümüz arasında önemli bir bağ kuran destan anlatıcılığının önemli bir temsilcisidir. Hakas folklor araştırmacısı olan Maynogaşeva Hakas topraklarını karış karış gezerek folklor materyalleri toplamış ve hayatı boyunca 31 Hakas kahramanlık destanı kaydetmiştir ki bunlardan biri de Kulagaşeva tarafından anlatılan *Kün Sarığ Han* isimli kadın alp yiğitlik destanıdır.

Kulagaşeva'nın anlatımı sayesinde öğrendiğimiz ve Hakas folklor bilimcisi Doç. Dr. Valentina E. Maynogaşeva'nın kaydettiği *Kün Sarığ Han* isimli kadın alp yiğitlik destanı daha önce bir kitap halinde yayımlanmamıştır. Bu destan ilk olarak, 1970'li yıllarda Hakasça olarak neşredilen ve Maynogaşeva'nın o dönemde çalıştığı *Lenin Çolu* (Lenin Yolu) adıyla yayımlanan gazetede tefrika edilmiştir. Hakasça yazılmış olup ilk defa Türkiye Türkçesine aktarımı yapılan *Kün Sarığ Han: Bir Hakas Kadınının Destanı* isimli eser büyük bir özen ve çalışmanın ürünüdür. Kitap içerisinde

destanın hem Hakasça asıl metni hem de Türkçe çevirisi bulunmaktadır ve metin, dize numaraları ile belirtilmiş olduğundan okura metni karşılaştırma imkânı da sunmaktadır. Kitabın bölümlerine bakacak olursak, bir önsöz ve detaylı bir giriş bölümünden sonra; Hakasça Metin, Türkiye Türkçesi Metin, Kahraman Adları ve Sosyal Konuları Dizini ve Kaynakça bölümlerine yer verilmiştir. Yine bu dize numaraları ‘Kahramanların Adları ve Sosyal Konuları Dizini’ başlıklı bölümde okura yardımcı olmakta, isimlerin hangi dizelerde geçtiği dize numaraları ile işaret edilmektedir. Dahası her madde karşısında kahramanların kim oldukları sosyal konuları detaylı olarak açıklanmıştır. ‘Türkiye Türkçesi Metin’ bölümünün sonunda, metin içinde açıklanmak istenen sözcük ve kullanımlara dair verilen dipnotlar sıralanmıştır. Ayrıca ‘Giriş’ bölümü içerisinde ayrı bir bölüm olarak ‘Kün Sariğ Destanının Olaylar Örüntüsünün Ana Tematik Şeması’ yer almaktadır. Tamamen araştırmacılara kolaylık sağlamak amacı ile destanın ana temaları bölümlere ayrılmış, bölümler romen rakamları ile belirtilmiş ve belirtilen bölümler kısaca özetlenmiştir.

5877 dizeden oluşan *Kün Sariğ Han: Bir Hakas Kadınının Destanı* isimli destan diğer Hakas destanları gibi Şaman mitolojisi için önemli bilgilere ve dikkat çekici özelliklere sahip bir destandır. Hazırlayanlarının giriş bölümünde belirttiği üzere “...arkeik özellikler içeren kahramanlık bir destan olup hacmi ve içeriği bakımından “epope” olarak tanımlanabilir. Öte yandan Bahaeddin Ögel’e göre kahramanları unutulmuş efsaneler mitoloji kategorisine dahildir.” Bu bağlamda bu destan da unutulmuş bir kahramana sahip olması bakımından bir mit olarak değerlendirilebilir. Mitolojilerde olduğu gibi Hakas kahramanlık destanlarının anlatımı genelde dünyanın oluşumu ile başlamaktadır. Yine *Kün Sariğ Han* destanı da böyle bir kozmogoni bölümü ile başlamakta sonrasında olaylar gelişmektedir. Diğer Hakas destanlarında karşılaşılabileceği gibi bu destanda da Şamanizm inancı ve kültürü hakkında bilgiler sunulmaktadır. Destan boyunca çoktanrılı Şamanizm inancına dair bize gösterimlerde bulunan dizeler ile karşılaşmaktayız. Bununla beraber bu destanı diğer destanlardan ayıran dikkat çekici bir özelliği ise anlatı içerisinde kronolojik motiflerin yer almasıdır. Bu destan içerisinde Şamanik mitlerde karşılaşılan yeniden doğuş motifinin de bulunduğunu söylemek gerekir. Bu destanın önemli özelliklerinden bir diğeri de destanın başkahramanının bir kadın olması ve bu kadının da sıradan biri değil de içinde bulunduğu halkı yöneten bir ‘Han’ olmasıdır. Bununla beraber *Kün Sariğ Han* destanı, kadın ve erkeğin toplum içerisinde sahip olduğu rollere dair de önemli mesajlar taşıyan bir destan niteliğindedir. Sonuç olarak, Şaman inancına mensup Hakaslar üzerine yapılan incelemelerde ve Şamanlık araştırmalarında en önemli kaynaklardan biri olan Hakas destanları, Türkoloji için kıymetli bilgilere sahiptir. Bu sebeptendir ki Nühket Okutan Davletov ve Timur B. Davletov’un yayıma hazırlamış ve aktarmış olduğu bu eser, Türkoloji çalışmaları için ciddi bir önem arz etmektedir. Bu detaylı çalışılmış eserin, diğer yazıya aktarılmamış Hakas kahramanlık destanlarının da bir an önce okuyucuyla buluşabilmesi için öncü olması beklenmektedir.

